

Tre aktuella skatteproblem

Den senaste tidens livliga skattedebatt sammanhänger med olika inslag i aktuell ekonomisk utveckling och politik. De starka nominella inkomstökningarna har markerat den s k inflationseffekten vid inkomstskatten. Enklart sagt visar denna sig i att vid progressiv eller degressiv skatt medför en nominell inkomstökning en skärpt beskattning av reellt oförändrade inkomster. Samtidigt ökar marginalskatterna och aktualiserar därmed frågan om dessas verkan å arbetsviljan. Budskapet att den genomsnittliga kommunala utdebiteringen kommer att ökas till något över 26 procent och hot från kommunalmännens sida, att om ej staten ingriper kan den stiga till 30 procent, verkar avskräckande. Det ökade talet om jämlikhet har riktat blickarna på beskattningens inkomstutjämnande effekt. De höga vinsterna vid en del företag under 1974 har aktualiserat företagsbeskattningen. Slutligen har en något yrvaken debatt flammat upp om möjligheten till skattekringgående. Av ett nytt skattesystem kräver man därför att det ej behövs årligen anpassas efter inflationen, att det skall utjämna inkomstfördelningen utan att därför avskräcka från att arbeta, samt att det skall vara enkelt samtidigt som skatteflykt försvåras.

CARSTEN WELINDER är jur och fil dr och professor em i finansrätt vid Lunds universitet. Han har vid sidan av sina vetenskapliga insatser gjort sig känd som flitig utredare och debattör, bl a i skattefrågor.

En ofta framförd önskan är också att skattetrycket skall lindras. Detta krav skall ej behandlas här, då det inte avser en skattereform. Ej heller skall inkomstskattens effekt å arbetsviljan behandlas. Om detta ämne har skrivits oerhört mycket teori, men presterats föga av tillförlitlig statistik. Sedan sambeskattningen av äkta makar i huvudsak avskaffats — "makeavdraget" med högst 1 800 kr utgör ett undantag — vågar man kanske säga att effekten å arbetsviljan ej är fullt så stor som ofta påstås..

Visserligen börjar skattesatserna bli konfiskatoriska å större inkomster. Redan vid ett beskattningsbart belopp av 70 000 kr utgör marginalskatten vid 26 procent kommunalskatt — och högre utdebitering finns — samt 1976 års statliga inkomstskatt 74 procent för att stiga till 83 procent för inkomsttillskott över 150 000 kr. Även sådan rörelseinkomst, som utgör extrainkomst, påföres socialavgifter med 14,2 procent samt för belopp över 18 000 kr allmän arbetsgivaravgift med 4 procent. Den omedelbara marginalskatten kan alltså överstiga 100 procent. Att avgifterna är avdragsgilla, minskar skatten om två år men ej årets belastning. Att likväl även stora inkomsttagare åtar sig extraknäck, visar att ersättningen ej alltid är det enda motivet.

I fråga om övriga ovan berörda krav är lätt att se att kravet på ett mera permanent skattesystem, försåvitt ej någon indexreglering införes, strider mot kravet på att det skall vara progressivt. Frågan om indexreglering har fått en politisk tillspetsning, som det ligger utom ramen för denna uppsats att behandla, och de tekniska problemen har diskuterats tidigare i denna tidskrift. Kravet på att be-

skattningen skall utjämna inkomstfördelningen strider mer eller mindre mot kravet att den ej skall träffa arbetsviljan. Kravet på ett enkelt skattesystem är svårt att förena med kravet på likhet i beskattningen, då försök att hindra skattekringgående ofta kräver att skattelagen förses med undantag från huvudreglerna.

Flera förslag till vittgående skattereformer har framlagts och omhuldats i massmedia på ett sätt, som ingivit föreställning att det skulle gå att skapa ett nytt och väsentligt bättre skattesystem. Detta kan dock ej tillgodose alla önskemål utan måste kompromissa mellan motstridiga krav. Något Columbi ägg är ej att vänta. Ser man på de västliga industriländernas skattesystem är dessa relativt lika även om skattesatserna kan variera. Stommen utgöres av en progressiv inkomstskatt, förbunden med konsumtionsskatter och arbetsgivaravgifter. De största skattetekniska problemen erbjuder inkomstskatten, och lösningarna av dessa i skilda länder synes ej avvika särskilt mycket från varandra. Det är också naturligt, då skatteutredare brukar titta på andra erfarenheter.

Allra minst kan man vänta snabba resultat. Skall skattereformer vara genomtänkta, är de tidskrävande. År 1964 påbörjades utredningsarbetet angående avdragsreglerna vid skogsbeskattningen och en proposition har ännu ej framlagts. Detta ger en antydning om vad en reformering av skattesystemet som ej blott innebär en ändring av skattesatserna — sådana brukar beslutas utan större utredningsarbete — skulle kräva. En möjlighet vore dock att avhugga den gordiska knuten genom att helt enkelt avskaffa inkomstskatten, vilken vållar ojämförligt mest problem. Vi kommer därför först in på frågan om dennas framtid.

Inkomstskattens framtid

I Sverige infördes en progressiv statlig inkomstskatt först år 1902. Även om denna skärptes år 1910 maximerades skattesatsen till 6 procent å inkomster över 80 000 kr — i dagens penningvärde ca 725 000 kr. Härtill kom en kommunal utdebitering av ca 5 procent.

Inkomstskatten betraktades länge som

skattesystemets krona. Ingen annan skatt möjliggjorde ett sådant hänsynstagande till skatteförmågan. Allteftersom skattesatserna skärptes, blev som vid andra skatter dess nackdelar mera markerade. Frågan om eventuella skadeverkningar å arbetsvilja samt om snedvridning av produktionen har visserligen diskuterats inom finansteorin så länge inkomstskatten existerat. Längre gjorde de låga skattesatserna den dock tämligen akademisk, medan den nu är ett praktiskt sett lika viktigt som svårlöst problem. Möjligheterna till falskdeklaration och andra sätt att undvika skatt gör den likhet i beskattningen som inkomstskatten formellt uppvisar något illusorisk. Administrationskostnaderna har ökat.¹ På senare år har inkomstskatten därjämte anklagats för att driva upp lönekraven och därmed bidra till penningvärdeförsämringen. Då "facken" söker ta vad företagens bärkraft möjliggör, förefaller denna anklagelse dock överdriven.

Om man vill att skatten skall utjämna inkomstfördelningen, är det ej möjligt att avskaffa den statliga inkomstskatten å större inkomster. Visserligen har skatteprogressionen ej större fiskal betydelse. Antag att marginals kattens höjning stoppades vid skiktet 40—45 000 kr beskattningsbar inkomst, dvs sattes till högst 33 procent — i enlighet med 1976 års skattesatser. Detta skulle på 1975 års skatteunderlag kosta staten 1 300 milj kr eller 1,7 procent av de totala driftinkomsterna budgetåret 1975—76. Utgick man åter från skiktet 45—65 000 kr, dvs 38 procent bleve kostnaden blott 630 milj kr eller 0,8 procent. Även denna senare sänkning torde dock stöta på oöverstigliga ideologiska hinder.

Däremot förefaller det ej otänkbart att denna skattereform, som ställts i utsikt till hösten 1976, kommer att innebära att den statliga inkomstskatten strykes för beskattningsbara belopp av under t ex 40 000 kr. Finansierades detta med en höjning av mervärdeskatten, finge denna summariskt höjas från 15 till 19,5 procent av beskattningsvärdet inklusive

¹ En beräkning av de totala kostnaderna försvåras av att flera verk som länsstyrelserna och kronofogdarna även har andra uppgifter. Summariskt räknat torde de för 1975/76 uppgå till ca 900 milj kr.

skatt, vilket motsvarar en höjning av den allmänna prisnivån med 4,5 procentenheter. Finansierades det i stället med arbetsgivaravgifter, finge även dessa lika summariskt räknat höjas med 4,6 procentenheter.² Då en höjning av arbetsgivaravgifterna är mest aktuell — den tycks nästan betraktas som ett universalmedel för finansiering av ökade utgifter — skall vi endast beröra frågan om arbetsgivaravgifter som alternativ till inkomstskatt.

En så begränsad reform som den ovan berörda skulle alltså ej kräva någon större avgiftshöjning, men ju högre arbetsgivaravgifterna blir, desto mer framträder deras ojämna belastning i förhållande till skatteförmågan. De tar ej hänsyn till att de som träffas av en utebliven lönehöjning har olika resekostnader, skuldräntor, försäkringspremier m m. Egenföretagare erlägger dem å sin inkomst, medan de ej träffas av inkomst av annan fastighet, realisationsvinst och kapital. Vid hittills företagna avgiftshöjningar har hänsyn ej tagits härtill, men ju större sänkningen blir, desto mera diskutabelt blir detta.

Vill man behålla den progressiva beskattningen av större inkomster, kan en del av den statliga inkomstskatten svårigen undvaras. Man har visserligen föreslagit att göra arbetsgivaravgiften progressiv. Man kan jämföra med en definitiv källskatt å löneinkomster. Vid denna beskattas den anställde blott med de löneavdrag arbetsgivaren gör. Vid en progressiv arbetsgivaravgift avtalar arbetsgivaren om löner med de anställda, vilka han sedan får deklarerat och skatta för. Medan löneförhandlingarna vid definitiv källskatt, åtminstone formellt, fortfarande gäller bruttolöner före skatt kommer de således efter en övergång till progressiv arbetsgivaravgift att gälla de nettolöner arbetstagaren själv får disponera över. Övervärlingen via löneavtalen

² Beräkningen är osäker och avser närmast att visa problemets storleksordning. Inkomstbortfallet 1976 med årets skattesatser är uppskattat till 7 miljarder — en osäkerhetsfaktor är det s k makeavdragets fördelning på skatteklasser. Höjningen av mervärdesskatten har erhållits genom en omräkning av 1972 års skatteutrednings kalkyl, SOU 1974: 103, s 64, vilken ej här närmare redovisas.

blir arbetsgivarens sak. Hade de anställda blott haft en inkomst, hade detta system, om vi bortser från ovan berörda problem, kunnat fungera. Men har de flera löneinkomster, måste dessa sammanläggas för att progressionen skall bli den riktiga. Leder detta till en skattehöjning får den betalas direkt av den anställde. Löntagaravgifterna får alltså kompletteras med regler, liknande dem vid en definitiv källskatt. En sådan kan även omfatta annat än löneinkomst, men ju mer den utsträcker desto fler administrativa problem vållar den.³

Vi har här talat om problem i inkomstlörens topp. I motsatt ända finner vi alla dem som har ingen eller låg inkomstskatt. År 1976 är skatten blott 4 procent å beskattningsbar inkomst upp till 20 000 kr. Dessa skattebetalare får därjämte en skattereduktion med 250 kr. Skattefria är ej endast de vars inkomst ej uppgår till grundavdraget utan även alla de som är skattefria på grund av nedsatt skatteförmåga. För att blott ta ett exempel är avdrag för existensminimum för familj med två barn 15 000 kr. För inkomster under 21 000 kr kan ej preliminär skatt uttagas. Alla träffas däremot av höjd moms och en del även av höjda arbetsgivaravgifter. Även om det tar en del av skattehöjningen i anspråk, varför denna får bli större än ovan beräknats, kan dock folkpensionärer, sjukskrivna, studerande och de som får socialvård kompenseras med höjda bidrag.

Kommunalskatten

Ett långt större problem erbjuder *kommunalskatten*. Denna belastar flertalet inkomsttagare ojämförligt hårdare än den statliga inkomstskatten. Räknar vi för 1976 med en kommunal utdebitering av 26 procent blir först vid 80 000 kr beskattningsbar inkomst båda skatterna lika stora.

Kommunalskatten måste antingen helt avskaffas eller i varje fall sänkas över hela linjen. Kan man ej nöja sig med att avskaffa den för samma belopp, t ex upp till 40 000 kr beskattningsbar inkomst,

³ Förenklad löntagarbeskattning, SOU 1972: 11 gör en teknisk utredning utan att framlägga något förslag. Sedan dess syns intet ha skett.

för vilka den statliga inkomstskatten avskaffas? Man slapp i så fall helt att taxera lägre inkomster. Med 1976 års skattesatser skulle vi i så fall få en plötslig marginalskatt av 59 procent för inkomsttillskott omedelbart över 40 000 kr. En allvarigare invändning är att en större del än som nu är fallet av de som röstar i kommunalval ej bleve skattebetalare. Det svåraste cruxet med att avskaffa kommunalskatten är givetvis, att den ej kan ersättas med någon annan kommunal skatt varför staten måste överta skattebördan. Här uppkommer två frågor: Kan detta lösas administrativt och hur skulle det påverka skattefördelningen?

Att låta kommunerna besluta om utgifter som staten bekostade skulle kräva en ytterligt hård statistik kontroll. Visserligen klagar kommunalmännen över att staten binder deras handlingsfrihet genom att ålägga dem uppgifter och därigenom indirekt bestämma kommunalskattens höjd. Staten utfärdar emellertid i dag endast minimiföreskrifter, men finge nu även utfärda maximiföreskrifter vilket skulle göra den kommunala självstyrelsen illusorisk. Man behöver blott peka på sjukvården, som kunde sluka så gott som obegränsade belopp om ej landstingsskatten satte stopp. Man kan visserligen tänka sig att rädda en illusion av kommunalt självstyre genom att låta kommunerna fritt besluta om en del mindre utgifter som gav en kommunalskatt av t ex 5 procent, men frågan är hur länge den skulle stanna därvid. Därmed är ej sagt att skattehöjningar a priori är av ondo, men skattebetalarna skall ha möjlighet att bedöma förhållandet mellan skatt och nytta. Redan kan man fråga, hur många, som när de jämför kommunalskattens höjd med vad de får för denna, tänker på att staten ger bidrag som motsvarar ca 13 procent utdebitering.

Det har föreslagits att kommunerna skulle få bestämda belopp som de inom vissa gränser fritt kunde hushålla med. Dessa kan dock ej bestämmas per capita, utan att kommuner med stort skatteunderlag skulle opponera sig, eller efter skatteunderlaget utan opposition från kommuner med litet sådant. En selektiv fördelning måste bli ytterligt vanskligt. Man kan därför ej komma från att kom-

munal självstyrelse förutsätter beskattningsmakt.

Samtidigt som man vill bevara den kommunala självstyrelsen ställes krav på ökade statsbidrag. Motiveras dessa med att skillnaderna i utdebitering bör utjämnas är de uppenbarligen berättigade. Man kan i olika sammanhang tvista om vad som utgör en rättvis beskattning, men ingen kan försvara att vissa kommuner på grund av mindre skatteunderlag eller större ofrånkomliga kostnader har högre utdebitering än andra.

Mera diskutabel är motiveringen att, eftersom kommunalskatten är proportionell, eller rättare sagt degressiv, skulle en höjning belasta mindre inkomsttagare särskilt hårt.

Överflyttas kommunernas utgifter på staten, får de antingen läggas på konsumtionsskatter eller arbetsgivaravgifter. Skulle de läggas på inkomstskatten, finge man företa starka höjningar av skattesatserna för små och medelstora inkomsttagare, alltså stick i stäv mot tanken att minska deras inkomstskatt. Hos stora inkomsttagare är som nämnts intet att vinna som är av betydelse i detta sammanhang. Detta gör också att den stundom framkastade tanken att göra kommunalskatten progressiv är orealistisk — även om de skattetekniska problemen kunde bemästras. Antingen de kommunala utgifterna lägges på den statliga konsumtionsbeskattningen eller på arbetsgivaravgifter medför detta en merbelastning av mindre inkomsttagare.

Antag något summariskt att A betalar 31 procent i inkomstskatt å en taxerad inkomst av 40 000 kr medan B betalar 53 procent å en inkomst av 100 000 kr. Den disponibla inkomsten, vilken anger den möjliga levnadsstandard, är alltså 69 respektive 47 procent av taxerad inkomst. En höjning av kommunalskatten med 5 procentenheter skulle minska A:s disponibla inkomst med 6,4 procent och B:s med 10,2 procent. Förklaringen till att små inkomsttagare missgynnas är tydligen att vid taxeringen till kommunalskatt avdrag ej får ske för den statliga. Detta sker däremot vid mervärdesskatten genom att konsumtionen i huvudsak bestämmas av den disponibla inkomsten.

Antag i stället att utdebiteringen sän-

kes med 5 procentenheter, medan mervärdeskatten i stället höjes så mycket att priset på den totala konsumtionen ökas med 5 procent. Medan sänkningen ökar B:s disponibla inkomst med 6,4 procent och A:s med 10,2 procent reducerar prishöjningen båda med 4,77 procent. Bortser vi från sparande, medför alltså mervärdeskattens höjning samma belastning för dem båda. Då båda vinner på omläggningen, kan det synas som om denna minskar den totala skattebördan. Motsatsen är dock fallet, enär konsumtionen är större än den till kommunalskatt beskattningsbara inkomsten. Såväl A som B hör till de "högbeskattade" som gynnas av omläggningen.

Sannolikare är en höjning av arbetsgivaravgifterna — ett i flera sammanhang tillgripet recept. Dessa avgifter har höjts och nya höjningar planeras utan att deras verkningar blivit utredda. Den avgörande frågan är tydligen om de helt övervältras på lönerna. Har fackföreningarna sådan möjlighet att ta i anspråk det för lönehöjningar tillgängliga utrymmet, att om detta reduceras genom avgifter, blir lönehöjningarna i motsvarande grad lägre? I så fall är avgifterna neutrala i valet mellan arbetskraft och maskiner, och det är fel att säga att de träffar arbetsintensiv produktion särskilt hårt, att de uppmuntrar anskaffandet av energikrävande maskiner o d. Vi skall ej gå in på denna svårbedömda fråga utan anta att hel övervältring sker.

Ju högre marginalskatt en person har, desto mindre relativt sett betyder för hans del en utebliven lönehöjning. Vi kan belysa detta med hjälp av ovanstående exempel. Antag att en avgiftshöjning förhindrar en lönehöjning med 5 procent. A:s disponibla inkomst förlorar då ett relativt tillskott av 3,3 procent och B:s ett tillskott av 2,7 procent. Även denna fråga har blivit föga observerad. De anställda märker att de trots avgifterna får så kraftiga lönehöjningar, genom avtal och löneglidning, att de ytterligare höjningar de kunnat få intresserar dem mindre.

Företagsbeskattningen

Detta begrepp är något obestämt. Stundom räknar man dit arbetsgivaravgifter.

Kan dessa övervältras på de anställda, är företagen visserligen skattesubjekt men i regel lika litet som vid mervärdeskatten de slutliga skattebärarna. Man brukar säga att skatten blir lättare att bära om den "lägges på produktionen". Men dess verkningar blir ej mindre genom att de ej redovisas. Blott fördelningen blir oklar, vilket försvårar ett demokratiskt beslut.

Man talar också om skatt på råvaror och skärpt energibesättning. Är dessa liksom mervärdeskatten förbundna med importbesättning och ej träffar exporten, innebär de en om också ojämn konsumtionsbesättning. Är detta ej fallet, träffar de i första hand företagen, ehuru ojämnt. Särskilt betungande blir de om de träffar importerade råvaror, då de svenska företagen kommer i sämre ställning än sina utländska konkurrenter. Å andra sidan kan man ej blott beskatta inhemska råvaror. Ett annat problem är att företag, som själv framställer sina råvaror, kan komma i bättre läge än de som köper dem. Då företagets förmåga att betala arbetslöner minskas, kommer skatten i varje fall delvis att övervältras på de anställda.

För 10—20 år sedan diskuterades att utbyta aktiebolagsskatten mot en bruttobesättning på företagens samtliga kostnader. En sådan skulle uppmuntra dem att ekonomisera. En skatt å nettovinsten träffar företagen desto hårdare ju större vinst de ger och merbelastar därför de mest effektiva företagen. Företag som ej är istånd att ge någon vinst slipper skatt. En bruttoskatt skulle däremot sanera näringslivet genom att utrensa dessa företag. Man ville alltså skona högvinstföretagen, medan det nu talas om att särbeskatta dessa, bl a därför att höga vinster vid vissa företag lockar till lönekrav som strider mot den solidariska lönepolitiken.

Synpunkterna växlar så snabbt att det är begripligt att skattesystemet kommer på efterkälken. Något allvarligt försök att införa en bruttoskatt har lika litet gjorts i Sverige som i något annat land, och man kan anta att tanken på att införa en allmän beskattning av råvaror o d möter samma öde. Däremot är höjda punktskatter vid knapphet ifråga om t ex energi tänkbara.

En något så när likformig beskattning

av företag kan endast ske genom en inkomstskatt.⁴ Möjligheterna att bilda obeskattade reserver ger dock en ojämn belastning. Egenföretagare gynnas gentemot löntagare, och aktiebolag med hög vinst, som möjliggör reserveringar, gentemot dem med låg. Investeringar i maskiner och lager gynnas i jämförelse med sådana i fastigheter. Att endast aktiebolag och ekonomiska föreningar har rätt att avsätta till investeringsfonder kan däremot försvaras med dubbelbeskattningen.

Dubbelbeskattningen har varit svår att motivera utifrån principen om en likformig beskattning. Tidigare har man talat om de rättsliga förmåner bolagsformen ger, om att den kan möjliggöra bildandet av så stora företag att de får en monopolställning o d. Det verkliga motivet har dock främst varit att bolagen kunnat påföras skatter utan att detta mött starkare politiskt motstånd eller haft svårare ekonomiska konsekvenser.

I andra länder har uppfattningen om dubbelbeskattningens ekonomiska konsekvenser förändrats i samband med höjda skattesatser. I Norge har den avskaffats i syfte att underlätta företagens kapitalanskaffning. Möjligheten att bilda dolda reserver i maskiner o d är ungefär desamma som i Sverige, medan man däremot ej får nedskryva lagret. I Danmark planerar man att avskaffa dubbelbeskattningen, dels med hänsyn till företagens kapitalbehov dels ock för att ansluta sig till den allmänna linjen i EG. Avskrivningsmöjligheterna å maskiner är ungefär desamma som i Sverige, medan lager blott får nedskryvas med 30 procent. I Finland medges 40 procent avdrag å utdelad vinst, samma avskrivningsrätt som i Sverige och 50 procent nedskrivning av lager. Skattesatsen ligger på ca 62 procent.

Som bekant gör rätten att bilda dolda reserver att den effektiva beskattningen är lägre än den nominella. Åren 1971—73 uppgick för börsbolagens del den förä till 37,0, 41,9 resp 30,2 procent [Utma, 1974]. De goda vinsterna under 1973

gjorde det möjligt att öka företagssparandet och likväl tillgodose aktieägarnas krav på utdelning. Skatten är satt i förhållande till den framräknade verkliga inkomsten, dock utan hänsyn till realisationsvinster. Oavsett exaktheten hos dessa siffror är de ur aktieägarnas synpunkter såtillvida missvisande som de reserverade vinsterna betraktas som helt obeskattade.

Antag att ett bolag utdelar hela sin verkliga vinst. Denna beskattas hos bolaget vid 26 procent kommunalskatt med 55,6 procent, vartill kommer aktieägarnas skatt. Reserveras den, kan dess avkastning ej lyftas utan att beskattas på samma sätt. Då de reserverade vinsterna är inspärade bakom dubbelbeskattningens galler, reduceras även vid uppskjuten beskattning deras värde för aktieägarna med 55,6 procent. Vi bortser här från investeringsfonder, vilkas förmåner ej kan belysas lika entydigt.

Ur aktieägarnas synpunkt är alltså en skärpning av deras personliga inkomstskatt ej någon motivering för att även skärpa bolagsskatten. När man talar för skärpt bolagsskatt, ser man bolagen som självständiga skattesubjekt, vilkas skatt står vid sidan av de fysiska personernas och jämföres med denna. En skatt måste dock alltid i sista hand träffa fysiska personer genom att begränsa deras möjlighet till antingen omedelbar eller framtida konsumtion och frågan blir blott vilka som träffas. Delägarna kan antingen träffas genom att deras utdelning eller deras kapitalbildning i företaget minskas. År 1973 uppgick utdelningen till fysiska personer blott till 762 milj kr. Detta visar att en skatt å utdelad vinst, som bolagen bär genom att minska denna, ej kan ge mycket.

Tages skatten ur företagssparandet genom att minska möjligheten att bilda obeskattade reserver, måste detta ersättas. Det kan diskuteras i vad mån företagens investeringar minskas genom att beskattningen reducerar deras räntabilitet, men att investeringarna är beroende av möjligheten att anskaffa eget kapital torde vara obestridlig, då företagen vill uppehålla balans mellan detta och lånat kapital. Utgöres det senare av obligationslån e d, kan de visserligen acceptera en större andel därav, men frågan är i

⁴ I Norge utreder man möjligheten att för egenföretagares del skilja mellan skatten å företaget och å vad ägaren tar ut som personlig inkomst.

vilken omfattning obligationsmarknaden i framtiden står till deras förfogande.

Sverige har varit ett föregångsland ifråga om politiken att skona reserverade vinster i förhållande till utdelade. Möjligheten att låta de förra komma de anställda tillgodo i form av löntagarfonder skall ej behandlas här, då dessa ej behöver påverka skattereglerna. Uppenbart är dock att vill man bilda fonder av någon omfattning, kan man ej samtidigt skärpa beskattningen av bolagsvinsten.

Aktieägarnas hårda belastning brukar motiveras med den passiva roll flertalet spelar i företaget. Likväl har företagens behov av kapital som nämnts lett till att dubbelbeskattningen mer eller mindre avskaffats. Även i Sverige har man tagit hänsyn härtill genom att medge avdrag under 10 år med 5 procents utdelning å nyemitterade aktier. Att under åren 1971—73 nyemissionerna i börsnoterade företag sammanlagt blott uppgått till 400 milj kr, torde visa att trots detta avdrag emissioner betraktas som en alltför dyr finansieringsform. Ett obehagligt faktum är vår negativa bytesbalans. Skall denna mötas med export, måste industriens investeringar ökas. I varje fall vid nuvarande struktur på kreditmarknaden kommer det ökade kapitalbehovet att aktualisera frågan om bättre skattevillkor för nyemissioner.

Då fackföreningarnas styrka ger dem möjlighet att anpassa lönerna efter företagets bärkraft, kan man anta att en sänkt bolagsbeskattning delvis kunde komma de anställda direkt till godo — oavsett om de indirekt kunde gagnas av ökad produktion. Det är lätt att se att skatten försvårar grundandet av större företag. Detta kan ge existerande företag en monopolställning som möjliggör en partiell övervältring på konsumenterna.

Avdragsrätten

Diskussionen om en rättvisare beskattning har på senare tid i hög grad knutits till rätten att göra avdrag, trots att skatt lika väl kan undvikas genom att skattepliktig inkomst göres skattefri. Även om vi bortser från falskdeklaration, som spelar ojämförligt störst roll, är frågeställningen oklar. Vilken avdragsrätt kriti-

serar man? Kort sagt kan avdrag vara av tre slag: Fullt legala kostnadsavdrag som göres från bruttointäkterna i syfte att få fram den skattepliktiga nettoinkomsten. Avdrag som ej utgör kostnadsavdrag utan ger vad man i vidaste bemärkelse kan kalla ett skatteprivilegium. Avdrag, som utnyttjar ej avsedda kryphål i lagen.

Ett utökat kostnadsavdrag, på gränsen till ett skatteprivilegium, följer av rätten att bilda obeskattade reserver. De företagsekonomiska motiven härför har redan berörts. Hur goda dessa än är, är det begripligt om man finner det egendomligt när ett expanderande företag visar låg skattepliktig inkomst i förhållande till den verkliga vinsten. När år 1937 den fria avskrivningsrätten infördes, begränsades denna till aktiebolag och ekonomiska föreningar. Då dessa blott får utdela redovisad vinst, stannar den reserverade i företaget. Möjligheten att i stället låna från detta avskaffades år 1973.

År 1956 utsträcktes den fria avskrivningsrätten, om än något begränsad, även till egenföretagare och handelsbolag. Än större betydelse äger den liberala lagervärderingen för deras del. De kan alltså från företaget lyfta och konsumera skattefria belopp, vilket kan verka stötande⁵.

Diskussionen om kostnadsavdragen har varit något förvirrad, genom att man blandat in skatteprogressionen. Sitt bottenläge har den nått när man kritiserat rätten till avdrag för skuldräntor. Antag att A har en lön av 60 000 kr medan B har 65 000 kr i lön och 5 000 kr i skuldräntor. Att en likformig beskattning kräver att B, helt oavsett storleken av hans marginalskatt, får avdra sina skuldräntor är så självfallet att det vore löjligt att påpeka det om inte motsatsen påstås.⁶ Att en övertaxering tack vare

⁵ I Danmark kan en inkomst, som reduceras genom av- och nedskrivningar, enl 28 § ligningsloven höjas till det "ligningsmässigt oppgjorde privatforbrug".

⁶ En om också primitiv metod att hindra folk från att förtjäna för mycket på inflationen är att försvåra upplåning till konsumtionskapital. I Finland får räntan å lån till egen bostad blott avdras upp till 15 000 och å andra konsumtionslån upp till 5 000 mark.

progressionen ej kostar en stor inkomsttagare lika mycket som en liten är intet skäl för att den inte även för hans del skall undvikas.

Främst har kritiken mot ränteavdrag riktats mot villabeskattningen. Riktigt är också att en skuldsatt villaägare ej blott kan få avkastningen å sitt eget kapital skattefritt utan däröver en väsentlig skattesubvention. Men detta beror ej på ränteavdraget utan det orimligt låga schablonbeloppet vid mindre och medelstora villor.

Även om skattesubventionen minskas något genom att den driver upp villapriserna, är dess omfattning svår att försvara. Den slår för ojämnt för att vara en rationell bostadssubvention, och träffar dessutom även uthyrda villor och sommarvillor.⁷ Härtill kommer en förmånlig realisationsvinst-, förmögenhets- och arvsbeskattning. Motiverad är ej en begränsning av ränteavdraget men en stark höjning av det procentuella schablonbeloppet, kanske förbunden med ett avdrag beräknat efter familjens storlek.

Att man vid hyresfastigheten skall få göra avdrag för underhåll och reparationer kan synas självfallet. Kritik har som bekant riktats mot att den, som köper en nersliten fastighet, skall få öka dess värde genom avdragsgilla reparationer. Härvid är dock att märka att vad stat och kommun förlorar på den nya ägarens stora reparationer har de vunnit på att den gamle ägaren gjort för små. De två ägarnas marginalskatt avgör om stat och kommun förlorar mer på gungorna än vad de tjänat på karusellen. Har säljaren vid bestämmandet av sitt pris tagit hänsyn till köparens fördelaktiga skattesituation, behöver denne ej gjort någon "personlig profit på skattesystemet". Att som föreslagits ej medge avdrag för ett underskott från övrig inkomst skulle innebära att man

gick ifrån principen om beskattning av nettoinkomsten på ett sätt som främst träffade högt in-tecknade fastigheter. En möjlighet är snarare att införa samma schablonbeskattning som vid småhus och föreningsfastigheter. Man kan även ifrågasätta om ej praxis ger begreppet reparation en för vid omfattning. Vidare är den nuvarande beskattningen av försäljningsvinster orimligt låg. Är det egna kapitalet litet kan indextillägget och boendeavdraget göra procentuellt stora reala vinster skattefria. Detta gäller även, om än i mindre grad, försåvitt det i SOU 1975: 53 framlagda förslaget realiserar.

Taxeringsnämndernas tendens att sila mygg men svälja kameler har lett till att små inkomsttagare kräver ökade avdragsmöjligheter för att uppväga de man antar att höginkomsttagare redan har. Ett tillmötesgående av dessa krav skulle dock göra skattesystemet än mer krångligt och inkonsekvent. Bättre är då att granska redan existerande avdrag.

Härvid ligger det nära till hands att sätta frågetecken för de nu till 800 resp 1 600 kr höjda sparavdraget. I motsats till arbetsinkomst kan alltså kapitalinkomst bli skattefritt.

Då avdraget nyligen höjts, lär någon sänkning ej vara aktuell, och oavsett i vilken mån avdraget fyller sitt syfte, ger det flertalet spareare en behövlig kompensation för inflationen.

Ett ofta missbrukat avdrag är det för delägars make i aktiebolag och handelsbolag. Här föreslår SOU 1975: 54 en välbehövlig begränsning. En annat diskutabelt avdrag är det som tex byggnadsarbetare erhåller vilka arbetar utanför den vanliga arbetsplatsen och får göra avdrag med riksskatteverkets frikostiga normalbelopp. Säkerligen är ej detta i farozonen.

Rätten till avdrag för representation, studieresor och arbetsrum i egen lägenhet kan missbrukas. Särskilt stora har möjligheterna varit att överföra levnadskostnader på fåmansbolag. För att komma till rätta med dessa föreslås i SOU 1975: 54 en rad nya lagrum.

Teoretiskt långt intressantare problem uppkommer i kampen mot skatteflykt. Dessa behandlas i SOU 1975: 77. Deras praktiska betydelse är dock ej så stor

⁷ Som ett skäl att ej tala om merbeskattning av äldre villor framhåller SOU 1974: 16, att det skattepliktiga schablonbeloppet ökats genom höjningar av taxeringsvärdet. Satt i relation till köpeskillingen har schablonbeloppet stigit så att man ej kan tala om underbeskattning. Men samtidigt har villans hyresvärde som bestämmer dess avkastning stigit i ungefär motsvarande grad, varför skatten är låg i relation till detta.

som ofta antas. Intet av de fall som behandlas i massmedia torde kunnat mötas med en generalklausul mot skatteflykt.

I debatten om avdrag har framhållits hurusom personer med hög levnadsstandard deklarerar låg inkomst. Det kan bero på falskdeklaration, men också på att inkomst förts till obeskattade reserver och sedan tagits ur företaget, att försäljningsvinster taxeras lågt, att en värdestegring belånas i stället för att realiseras, att kryphål utnyttjas i lagen etc.

Utifrån sådana fall kan det synas riktigare att taxera konsumtionen än inkomsten och progressivt beskatta den förra. Man finge alltså till den deklarerade inkomsten lägga förbrukat kapital och från denna dra sparande. Det förra lär ej möta mycket motstånd, medan mot det senare kan invändas att det gör det möjligt att skattefritt bygga upp en förmögenhet. Härom kan sägas att beskattningens uppgift är att reservera utrymme för de offentliga utgifterna och i den mån man ej konsumerar sin in-

komst, tar man ej i anspråk någon del av landets produktionskapacitet.

I Indien och på Ceylon har man försökt — och helt naturligt misslyckats — att införa en progressiv konsumtions-skatt, och en utredning i Danmark 1958 gav negativt resultat. Inom 1972 års skatteutredning har likväl gjorts en preliminär undersökning om utgiftbeskattningens möjligheter.

Det måste framhållas att ett fiasko här var ofrånkomligt — eljest verkar ett försök i Sverige, som har helt andra förutsättningar, omotiverat hopplöst.

Referenser

- SOU 1972: 11, *Förenklad löntagarbeskattning*
SOU 1974: 16, *Neutral bostadsbeskattning*
SOU 1974: 103, *Skatteomläggning 1976*
SOU 1975: 53, *Beskattning av realisationsvinster*
SOU 1975: 54, *Fåmansbolag*
SOU 1975: 77, *Allmän skatteflyktsklausul*
Uutma, T., [1974], "Bolagens bokslut för 1973 — en jämförelse med tidigare år." *Skandinaviska Enskilda Bankens kvartalstidskrift 1974, nr 3*